

СУЧАСНА УРБАНІСТИЧНА ПРОЗА ЯК ДЖЕРЕЛО ТЕРМІНОТВОРЕННЯ

У статті розглянуто тенденції використання термінології в художній інтерпретації в умовах глобальних урбанізаційних процесів, які мають суттєвий вплив на формування світогляду людини та розвитку суспільства в цілому, а також особливості зображення цих процесів у сучасній українській прозі.

XXI століття позначається стрімким розвитком урбанізаційних процесів. Це явище має всеохоплюючий характер, суттєвий вплив і значення для суспільно-економічного розвитку багатьох країн. Якщо раніше урбанізація характеризувалася збільшенням кількості міського населення й територіальним розширенням міст, то сьогодні визначається як "історичний процес зростання і підвищення ролі міст у розвитку суспільства, обумовлений об'єктивною необхідністю концентрації та інтеграції матеріального й духовного виробництва, форм і засобів соціального спілкування" [1: 649]. Значення терміна урбанізація значно розширилося, його пов'язують із розвитком науково-технічного прогресу, культурного потенціалу людини та суспільства і в цілому цивілізаційних процесів людства. Сьогодні актуальною є потреба висвітлення процесу урбанізації в літературі. Усе частіше письменники, літературознавці звертаються до цієї нагальної для суспільства теми. Привертають увагу дослідження І. Кравченка, Т. Гундорової, М. Слабошпицького, М. Ткачука та інших, хоча поодинокі праці дослідників цієї теми концентрують увагу лише на окремих аспектах.

Метою і завданням нашої розвідки є дослідження тенденцій термінотворення в українській урбаністичній прозі на основі роману Степана Процюка "Інфекція".

Стрімкий розвиток міст позначається специфікою суспільних відносин, особливістю стосунків людини і світу, що спричиняє появу нової термінології або інтерпретацію раніше створених термінів. У цьому контексті неабиякий інтерес становить роман сучасного українського прозаїка Степана Процюка "Інфекція". Символічною є назва роману, для якої автором вдало використано медичний термін, що тлумачиться як: "... укорінення і розпліднення в організмі тварини або людини хвороботворних мікроорганізмів..." [2: 477]. Про яку ж інфекцію йдеться у романі? Письменник тлумачить термін багатоаспектно: на сторінках твору він дає кілька визначень: "... вірус розправи і глумління над мораллю проникав в усі клітини державного організму" [3: 89]; "... повітря наше київське просякнуте медикаментозним смородом інфекції невідомого походження, що нищить і труїть людські душі, заражуючи їх хвороботворними пристрастями і уявленнями" [3: 118]; "... українці, інфіковані, слабує на національним СНІДом, ще трошки – й інфекція запустить отруйні щупальця метастаз..." [3: 124]. Питання "національного СНІДу" актуальне, адже риси української ментальності є невід'ємною складовою подальшого розвитку українського суспільства і держави. Автор майстерно розкриває психологію людини, позначаючи її відповідною термінологією. Так, змальовуючи подвійну сутність героя роману Сави Чорнокрила, письменник зауважує: "... начебто існує два Сави: перший – політично причетний, суворий і пунктуальний, бо він ніколи не запізнюється, другий – латентний словоблудець і словопереступник" [3: 22] – така двоїста "латентність" супроводжує вчинки Сави.

Степан Процюк, за визначенням М. Сидоржевського, термінологічною назвою твору позначає: "Інфекцію марноти та безпам'ятства, що, немовби іржа, роз'їдає цих спритних і підлих пристосуванців і знесилених життям невдах, котрі так і не втімили глибинної сутності тих процесів, учасниками яких їм, слабкодушким, мимоволі довелося бути" [4: 3]. Письменник у своєму есеї "Любити і ненавидіти" говорить про інфікованість нинішнього суспільства ненавистю, наслідком інфекції є: "... народжуються печальні діти, тужливе і депресивне мистецтво, сумні будинки, зневірені мегаполіси і навіть країни" [5: 205]. Роздуми над долею, майбутнім українського народу головного героя Кирила Орленка вражають емоційністю та боєм: "Бідні і добрі наші українські люди, ... всякий... зневажає їх, називаючи лінивими неробами, олігофренічними салоїдами, невдахами-хохлами" [3: 112]. Використання С. Процюком медичної термінології підсилює емоційну напругу роздумів героя, змушує навіть сприймати їх трагічно, адже олігофренія надзвичайно небезпечна тим, що пов'язана із хворобою матері під час вагітності, а також спадковістю. Ці паралелі дають змогу глибокого осмислення й усвідомлення морально-психологічної проблематики суспільного розвитку. У тому ж есеї "Любити і ненавидіти" автор викладає свою точку зору на риси ментальності українців: "Наших бунтів, неначе безсилах і трагіпародійних кишенькових дуль, вистачає лише на кухонні протести. А ми, за незначним винятком, непридатні до чину, адже чин вимагає героїки. А національна героїка генетично розхлюпана (?) у Крутах і на Соловках, в упівських схронах і на хресній дисидентській дорозі" [5: 202].

Доля українців для С. Процюка надзвичайно важлива, попри всі справедливо критичні думки обнадійливо звучить слова: "...ми не втратили гідності і честі, вони ще дрімать у наших серцях, притрушені порохом непам'ятства та озомбованості, ... бо світаються юнацькі очі не лише книжною жагою пізнання, але і гайдамацьким блиском непокори" [3: 113]. Протиставлення село – місто автор використовує з метою підсилення небезпеки, що очікує на суспільство, адже проблеми, які супроводжують урбанізаційні процеси, згодом охоплюють усі сфери людських стосунків. Зневагу до села автор позначає терміном "селофобія", що підсилюється відразою до рідного села Остапом Кисільчуком, у характері якого місто розкрило ниці якості

душі, йому "галицьке село нагадує дегенеративний бестіарій". Після поїздки до батьків у село він ще більше поллюбив Київ: "... але це не гармонія рівних, не співзвуччя душі людини і душі міста" [3: 88]. Остап думає, що він здатен завоювати та підкорити місто, зрадивши своє коріння, свою родину: "Я візьму і впокорю його, бо Київ – для сильних, тут не місце рефлексуючим страждальцям і догматичним праведникам. Гей, Києве, бережися, іду на Ви!" [3: 162]. Для Остапа переживання людини, таємниці її духовного світу, пізнання себе та визначення свого "Я" неважливі, до цього він ставиться презирливо. Чи застосування рефлексотерапії для зцілення Остапа Кисільчука дасть позитивні результати? На це та інші запитання прямої відповіді автор не дає, а змушує читача включитися в процес аналізу дійсності.

На сторінках твору Київ приваблює своєю неповторністю: "А Київ гарний, як зачервоніла від сорому юна цнотливиця, а Київ строгий, як лик архістратиґа, о столикий і сторозтерзаний, полістильовий і двістірозп'ятий..." [3: 39]. Місто у романі постає багатогранно, як жива істота, здатна прийняти чи відштовхнути людину: героїня роману Іванка Чорнокрил, яка приїхала до Києва з села, тут самотня, вона відчуває ворожість міста і міркує: "Може, це місто відвертається від мене, бо думає, що дало мені освіту і сім'ю, а я його не люблю? Адже Київ має розумну живу душу, і, може, йому боляче від моєї нелюбові?" [3: 135]. Духовна сутність Іванки вступає у протиріччя з містом, підсилює цей конфлікт те, що для її доньки місто – рідний дім. Магічний вплив міста на городян визначає їх спосіб буття, настрої. О.Деркачова пише: "Комплекс нелюбові набагато глибший, адже ним інфіковані практично всі герої, навіть мовчазний Київ, який не дає відчувати тобі, що ти, українець, у своїй столиці. І ти почуваєшся невдахою, спостерігаючи за нестримним потоком уже корінних киян, прагнучи бути хоча б трошки на них схожим, щоб урвати собі бодай краплю любові цього мовчазного велетня" [6: 221]. Письменник порівнює Київ з Гулівером, підкреслюючи його перевагу над людиною. У місті можна зустріти: "елітарний расизм", "геронтократію колишніх російських комсомолок", "кордоцентричні та раціоцентричні дискурси", "маргінальне гетто", тут живуть "мімікуючі покидьки", але вагомим і болючим для автора постає питання української мови, адже навіть у столиці ставлення до української мови неоднозначне. Сава Чорнокрил болюче реагує на зневажливе ставлення до рідної мови: "Київське гетто, слова російського не почуєш, наче опиняєшся на острівку національного щастя, державної відбудови..." [3: 102]. Термін гетто підсилює дискримінацію української мови у столиці. Невипадково Остап Кисільчук, який починає займатися книговидавництвом, "має справу виключно із російськомовним продуктом; наш не вигідний, українці не вміють писати цікавих книжок. Та й, чесно кажучи, мені однаково, відбудеться українська книжка чи ні..." [3:187].

Проза С. Процюка спонукає до розуміння емоційної та духовної сутності сьогоденного городянина, зв'язків його внутрішнього світу з урбанізованим способом буття. Автор намагається передати всебічні сторони цього буття: сімейна невлаштованість родини Чорнокрилів; розбещеність Ірен, підступність Остапа Кисільчука. На кожному кроці героїв підстерігають непередбачувані події та зустрічі, емоційні переживання. С. Процюк не обходить мовчанням і негативні проблеми, які виникають унаслідок урбанізації: самотність людини у мегаполісі, проблеми розвитку мистецтва, культури; зубожіння інтелігенції, яку називають "люмпен-інтелігенцією"; масове жебрацтво; занепад духовних та моральних цінностей, за висловленням М. Сидоржевського: "Перед нами – спроба трепанації дійсності, досить безжальна і правдива. Процюк безжально анатомує дійсність..." [4: 3].

Таким чином, сучасна урбаністична проза є потужним джерелом термінотворення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Соціологія: короткий енциклопедичний словник. Уклад.: В.І. Волович та ін.; Під заг. ред. В.І.Воловича. – К. – 1998. – 731 с.
2. Новейший энциклопедический словарь. – М. – 2004. – 1424 с.
3. Степан Процюк. Інфекція. – Львів: 2002. – 196 с.
4. М.Сидоржевський. "...Наші підлі і скупі часи"// Літературна Україна. – 2003. – 20 лютого.
5. Степан Процюк. Любити і ненавидіти. Есей. // Кур'єр Кривбасу. – 2003 – № 166.
6. О.Деркачова. Комплекс нелюбові як причина деструкції власної харизми // Кур'єр Кривбасу. – 2003. – № 159.

Фоменко В.Г. Современная урбанистическая проза как источник терминологического образования.

В статье исследуются тенденции использования терминологии в художественной интерпретации в условиях глобальных урбанизационных процессов, которые существенно влияют на формирование мировоззрения человека и общества, а также особенности изображения этих процессов в современной украинской прозе.

Fomenko V.G. Modern urban prose as a source of term formation.

The article investigates the tendencies of using terminology in fiction interpretation against the background of global urban processes that greatly influence the formation of personal and social outlook, as well as peculiarities of depicting these processes in modern Ukrainian prose.